

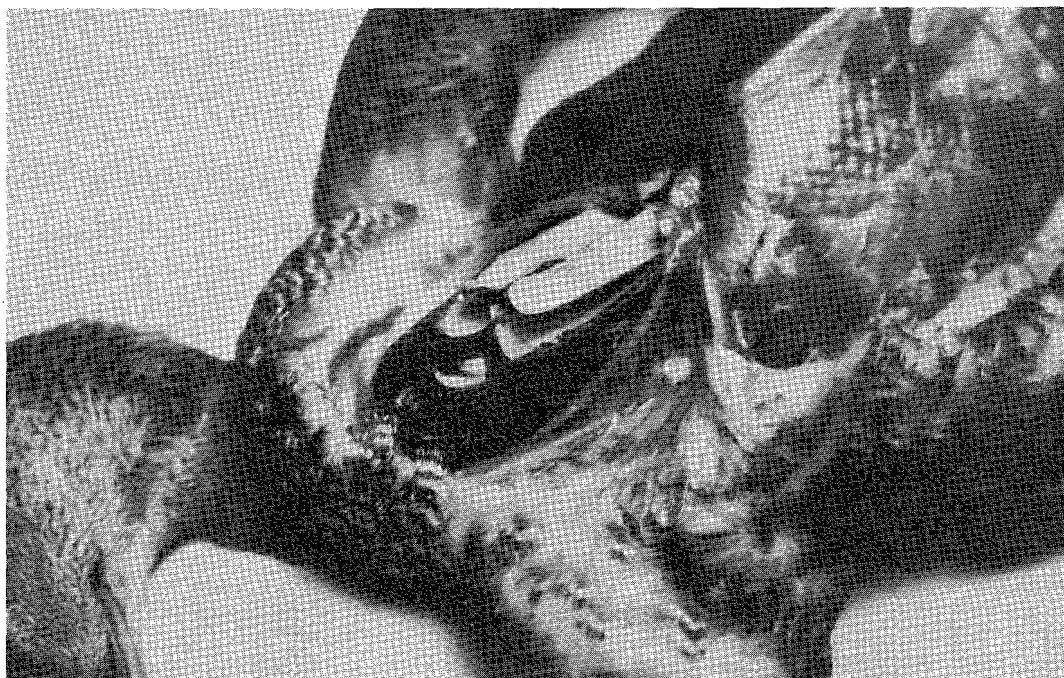
Eidereend *Somateria mollissima* gestikt in Amerikaanse zwaardscheden

In de haven van het Nederlands Instituut voor Onderzoek der Zee (NIOZ) aan het Horntje op Texel werd op 11 maart 1988 een dode Eidereend gevonden. Het betrof een wijfe in eerste winterkleed (tweede kalenderjaar). De hals van de vogel was opvallend dik. Bij het oppakken voelde het aan als een zak gevuld met beenderen. De vogel werd naar het instituut gebracht, alwaar via een incisie aan de buikzijde de ingewanden werden vrijgemaakt voor inspectie naar darmparasieten. Na het openleggen van het karkas bleek dat zich in de slokdarm vijf lange schelpen bevonden, die van de keel tot in de maag reikten. Het waren Amerikaanse zwaardscheden *Ensis americanus* (vaak ook *E. directus* genoemd). De schelpen hadden een lengte van 13,4, 12,9, 12,0, 11,9 en 9,4 cm. De Amerikaanse zwaardschede is omsteeks 1979 in de Noordzee ingevoerd en heeft zich kort daarna ook op het wad gevestigd (Swennen *et al.* 1985). Scholteksters *Haematopus ostralegus* waren de eerste vogels die deze nieuwe voedselbron ontdekten. De

laatste drie jaren vonden wij de schelpen ook talrijk in de braaksels van Zilvermeeuwen *Larus argentatus* in de kolonies op de Waddeneilanden.

De maagwand van de Eidereend bleek sterk geïnfecteerd met de maagworm *Amydostomum acutum* (Nematoda) en in de darm bevonden zich tientallen exemplaren van de darmworm *Polymorphus botulus* (Acanthocephala). De vogel was dus vóór het eten van de zwaardscheden al in een niet-optimale conditie, want bij zware besmetting verzakken deze parasieten hun gastheer (Swennen & van den Broek 1960). Wij kregen de indruk dat de Eidereend door de bundel lange schelpen was gestikt. De vogel was niet verhongerd; de vliegspieren op het borstbeen waren vrij bol en er was enig onderhuids vet aanwezig.

De Eider heeft de ingeslikte schelpen niet in de maag kunnen kraken. De oorzaak is onduidelijk. Het kan zijn dat de nematoden de maagwandbekleding te ernstig hadden beschadigd of dat per ongeluk teveel schelpen tegelijk vanuit de oesophagus de spiermaag zijn ingeschoven. Door hun constructie gaan de schelpen van tweekleppigen openstaan als het weekdier sterft. Hierdoor werd de maagingang verder opengedrukt en werd er stellig ook druk uitgeoefend op de organen in de borst-

De Eidereend met Amerikaanse zwaardscheden *Ensis americanus* in de slokdarm (A. G. Duiven). *Eider with American razor clams Ensis americanus in the oesophagus.*

holte en de hals (luchtpijp, bloedvaten). Onervarenheid kan ook een rol hebben gespeeld, want de vogel was in haar eerste winter. Hoewel Eiders een sterke voorkeur vertonen voor kleine schelpdieren (Swennen 1976), zijn de verwante tafelmeshelften *Ensis siliqua*, die hetzelfde formaat hebben, maar in dieper water leven, ook als voedsel gemeld (Bauer & Glutz von Blotzheim 1969).

Schelpdier-etende vogels lopen in de getijdezone altijd een zeker risico als zij tweekleppigen exploiteren (Hulscher 1988). Uit ons land is een Eider-eend gemeld waarvan de snavel door een mossel *Mytilus edulis* was omklemd, zodat het dier niet meer kon eten (Jukema 1979). In 1979 pakten wij op Vlieland een Eider-eend met een kluit mossels aan de tenen. Toen de mossels waren verwijderd, kon het dier weer vliegen, maar enkele tenen waren tot het bot toe afgeklemd. In 1988 zagen wij een donsduiken met een kokkel *Cerastoderma edule* aan zijn voet, waardoor het de groep waartoe het behoorde, niet meer kon bijhouden. Uiteindelijk overleed de jonge vogel.

Summary *Eiderduck* *Somateria mollissima* choked on *American razor clams*

In March 1988, a juvenile female Eider was found dead on the Dutch Frisian Island of Texel. The immediate cause of death seemed to be five up to 13.4 cm long American razor clams *Ensis americanus* (or *E. directus*) that stuck in the oesophagus and gizzard. *E. americanus* is a new immigrant in the European waters. Shortly after settlement in the Wadden Sea, it became already a common prey for Oystercatchers *Haematopus ostralegus* and Herring Gulls *Larus argentatus*, to which now the Eider as a consumer can be added.

Literatuur

- BAUER K. M. & GLUTZ VON BLOTZHEIM U. N. 1969. Handbuch der Vögel Mitteleuropas, 3. Akademische Verlagsgesellschaft, Frankfurt am Main.
- JUKEMA J. 1979. Eider-eend *Somateria mollissima* als slachtoffer van mossel *Mytilus edulis*. Limosa 52: 73-74.
- HULSCHER J. B. 1988. Mossel doodt Scholekster *Haematopus ostralegus*. Limosa 61: 42-45.
- SWENNEN C. 1976. Populatie-structuur en voedsel van de Eider-eend *Somateria m. mollissima* in de Nederlandse Waddenzee. Ardea 64: 311-371.
- SWENNEN C. & VAN DEN BROEK E. 1960. *Polymorphus botulus* als parasiet bij Eider-eenden in de Waddenzee. Ardea 48: 90-97.
- SWENNEN C., LEOPOLD M. F. & STOCK M. 1985. Notes on growth and behaviour of the American razor clam *Ensis directus* in the Wadden Sea and the predation on it by birds. Helgoländer wiss. Meeresunters. 39: 255-261.

C. Swennen & A. G. Duiven
Nederlands Instituut voor Onderzoek der Zee,
Postbus 59, 1790 AB Den Burg, Texel

Zilvermeeuwen *Larus argentatus* en Kleine Mantelmeeuwen *L. fuscus* als broedvogel op daken in IJmuiden

Zilvermeeuw en Kleine Mantelmeeuw zijn algemene broedvogels van duinen, strandvlakten en zandplaten langs onze kust (Spaans 1979, 1983). Het broeden op daken van gebouwen is in het buitenland, met name Engeland, uit tal van kustplaatsen bekend (Monaghan & Coulson 1977). In Nederland is het bij de Zilvermeeuw slechts incidenteel waargenomen. Zo vermeldt Spaans (1979, 1983) het verschijnsel alleen uit de jaren veertig voor Den Helder en Den Haag. Hierbij ging het hooguit om enkele broedgevallen (A. L. Spaans). Uit recente jaren is alleen een broedgeval op een gebouw in het Noordhollands Duinreservaat bekend (de Jong 1984). In Petten (NH) broeden sinds enkele jaren wel algemeen Stormmeeuwen *L. canus* op de daken van gebouwen op het terrein van het Energieonderzoek Centrum Nederland (Kooistra 1985).

In 1987 zijn F. Cottaar, E.J. Maassen, J. Stuart en J. C. G. Vegelin gestart met het inventariseren van meeuwen in IJmuiden (Cottaar & Maassen 1988). Het broeden in deze gemeente bleek namelijk al ongeveer 13 jaar lokaal bekend, maar niet op het Rijksinstituut voor Natuurbeheer, dat jaarlijks onder terreinbeheerders van meeuwenkolonies in ons land een enquête organiseert naar de broedvogelstand van Zilvermeeuw, Kleine Mantelmeeuw en Stormmeeuw (A. L. Spaans). Half mei begonnen wij met de inventarisatie van het sluisencomplex, waar c. 39 paren Zilvers op de dukdalven bleken te broeden. Bij de middensluis telden wij 81 nesten (62 Zilvers, 10 Kleine Mantels, 9 Stormmeeuwen). Op het Forteiland, gelegen in de haven van IJmuiden, kwamen wij op 398 nesten van de Zilvermeeuw, 38 van de Kleine Mantelmeeuw en 8 van de Stormmeeuw. In het industriegebied bleken tientallen meeuwen op de daken van gebouwen te broeden. Op het dak van de IJBunker, waarop wij een kijkje mochten nemen, bleken 56 paren Zilvermeeuwen en 2 paren Kleine Mantelmeeuwen te broeden. Op andere gebouwen in de omgeving van de Haringhaven waren er naar schatting nog zo'n 15 nesten, waarvan enkele op silo's. Een nest (c/3) lag in een grote verfton. In totaal hebben in 1987 in IJmuiden (exclusief het Hoogoventerrein, waar mogelijk ook nog meeuwen broeden) 570 paren Zilvermeeuwen, 50 paren Kleine Mantelmeeuwen en 23 paren Stormmeeuwen gebroed, waarvan respectievelijk 71 paren (12.5%), 2 paren (4%) en 0 paren op daken van gebouwen.

In 1988 broedden er totaal in het havengebied van IJmuiden slechts 208-211 paren Zilvermeeuwen en 6-9 paren Kleine Mantelmeeuwen, waarvan 139-142 paren (67%), respectievelijk 4-7 paren (67-